

SECTION 1. HISTORY AND THEORY OF LAW AND STATE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-598-3-1>

THE JUDGE AND HIS TRANSFORMATIONAL PROCESS OF PROFESSIONAL LEGAL CONSCIOUSNESS

СУДДЯ ТА ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Bychkov I. H.

*Candidate of Sciences in Law, Judge
Kovpakivskyi District Court
of Sumy City
Sumy, Ukraine*

Бичков І. Г.

*кандидат юридичних наук, суддя
Ковпаківський районний суд м. Суми
м. Суми, Україна*

Стрімкий розвиток сучасного суспільства обумовлений не лише науково-технічними, інформаційно-технологічними, квантовими розробками, але і швидкою зміною соціально-економічного, політичного, приватного життя людей тих суспільних відносин, в які кожного дня вступають мільйони наших громадян. Частина із таких правовідносин набуває спірного характеру і з цих підстав стає предметом судового розгляду.

Судова статистика засвідчує, що до судів України кожного року звертається в середньому три мільйони як фізичних, так і юридичних осіб. Всі ці справи від відкриття провадження і до їх розгляду по суті в судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій розглядають судді як одноособово, так і в колегії суддів.

Ефективність такого розгляду справ безумовно залежить від рівня професійних знань суддів, їх компетентності та практичних навиків у сфері правозастосування. Саме на ці складові професійної правосвідомості суддів, які обумовлюються психологічною урівноваженістю, неупередженістю, високим рівнем вихованості сподіваються всі особи, які звертаються до суду, сприймаючи суд як гаранта чесності, неупередженості, справедливості у захисті їх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та законних інтересів. Нажаль, учасники судового процесу, приходячи в судові засідання, зустрічаються із невихованістю суддів, психологічним їх роздратування, неухважністю тощо.

З урахуванням даних обставин, виникає питання: як такі судді можуть займати такі відповідальні державні посади? Не дивлячись на крайність такої позиції, все ж дане питання не є таким простим як це здається.

Питання тут не в судах, а в людях-суддях, які кожного дня перебувають в середині стресових ситуацій, які створюють сторони, по суті, у кожній справі. При надзвичайній інтенсивності навантажень суддів справами, кожна із яких обумовлена процесуальними строками, перебувати роками у психологічному напруженні, на яке часто накладаються і особисті життєві проблеми, об'єктивно неможливо. Ось чому через 10–15 років такої роботи судді зіштовхуються із психологічною перевтомою і як наслідок – «професійним вигоранням».

Так, у 2009 році до загальних судів надійшло 5 млн. 423 тис. справ та матеріалів [1, с. 20]. У 2010 році їх кількість становила 6 млн. 415 тис. справ [2, с. 18], а у 2011 році їх кількість зросла до 7 млн. 416 справ [3, с. 29]. Навантаження на кожного суддю зросло з 138 справ у місяць у 2009 році [4, с. 23] до 250 в 2011 році, а в деяких судах – і до 300 справ на суддю в місяць, і це при тому, що кількість суддів від кількості посад кожного року було меншим на 20 до 25%.

У 2021 році до судів загальної юрисдикції надійшло 3 061 597 справи. При нормативі 5187 суддів фактично працювало з відповідними повноваженнями 2780 суддів. У 2022 році до судів надійшло 2 018 303 справи, а кількість суддів зменшилась до 2591 чоловік [5].

Таким чином, в судах України постійно працює лише 50% від нормативної кількості суддів. Ще в 2007 році Рада суддів України на своєму засіданні 9 лютого 2007 року зазначала, що «реформування судової системи... має бути науково обґрунтованою та системною» [6, с. 43].

Не дивлячись на це, в Україні до цього часу відсутні науково обґрунтовані робочі навантаження на суддів, наприклад як це має місце у педагогічних працівників. В той же час, «кількість чинних нормативно-правових актів в Україні набагато перевищило мільйон» [7, с. 13].

Охопити такий законодавчий масив, а з ним і судову практику Верховного Суду та практику Європейського Суду з прав людини на межі часового цейтноту процесуальних строків у великій кількості справ є завданням неможливим, навіть для найдосвідченіших суддів, що у сукупності із професійним вигоранням приводить до поступового формування професійної байдужості, яка розвивається в усіх без виключення професіях і судді не є виключенням із цього об'єктивного процесу.

В той же час, професійна правосвідомість обумовлюється і правовою культурою суддів, етичними цінностями, які на фоні надзвичайної живучості корупції, формують, нажалі, невисокий рівень суспільної

довіри як до правосуддя, так і самих суддів. Саме на цих складових, моральність правосуддя поступово починає нівелюватись, руйнуючи уявлення суспільства про справедливість, чесність, неупередженість. В той же час, посилення політичного впливу на правосуддя не зникло. Постійні законодавчі пропозиції щодо зміни моделей не лише у побудові системи загальних суддів, а й підбору і розстановки суддівських кадрів, ніяк не можуть закінчитись, що впливає на якість правосуддя. До цього додається і не завжди етична поведінка окремих суддів у повсякденному їх житті, що свідчить про наявність внутрішньої всездозволеності під прикриттям статусу судді. Таким чином, в Україні поступово відбувається деформація професійної правосвідомості суддів, а з нею і правосуддя, якість якого повністю залежить в першу чергу від професійної правосвідомості суддів.

З урахуванням даних обставин, потрібно ввести: а) ротацію суддів судів першої інстанції з переводом їх кожні п'ять років в іншу місцевість. Такий підхід дасть можливість суддям психологічно привнести нові мотивації, емоції, нові традиції тощо; б) неможливості заняття посади судді апеляційного суду без судової практики в судах першої інстанції не менше, ніж десять років з призначенням таких суддів в апеляційні суди інших областей з тим, щоб «розірвати» коло знایомств «підтримки», «протекції» із суддями своєї області; в) розгляд апеляційних справ трансформувати із області в область з тим, щоб «розірвати кругову поруку» суддів на місцях; г) судово-правова реформа по заміні суддів повинна проводитись поступово по областях, де б відразу в області були замінені всі судді судів загальної юрисдикції на новопризначених суддів. «Старим кадрам» запропонувати переведення в інші області на посади суддів. Такий підхід унеможливить «передачу» корупційної практики на місцях і буде сприяти поступовому витісненню із судової системи суддів з «досвідом», як це мало місце в Грузії.

Література:

1. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 5. С. 20–35.
2. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 5. С. 17–33.
3. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2011 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 6. С. 28–42.

4. Марчук Ф. М., Цитович М. М. Пропозиції щодо визначення критеріїв нормування навантаження суддів при розгляді кримінальних справ. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 1. С. 32–40.

5. Інформація про показники часу, необхідного для розгляду справ і матеріалів, які надійшли до загальних місцевих судів та орієнтовна чисельність суддів з 2021–2023 р.р. URL: <https://rsu.gov.ua/mzs-2021-2023maps> (дата звернення: 20.06.2025).

6. У Раді суддів України. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 2. С. 43.

7. Стефанчук Р. О. Про засади правового регулювання правотворчої діяльності в Україні. *Право України*. 2021. № 12. С. 13.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-598-3-2>

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE LEGAL SPHERE: CHALLENGES AND PROSPECTS FOR LEGAL EDUCATION

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Burdonosova M. A.

*PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Theory and Public Law
National Transport University
Kyiv, Ukraine*

Бурдоносова М. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та публічного права
Національний транспортний
університет
м. Київ, Україна*

Over the past decade, artificial intelligence (AI) has evolved from a tool of scientific experimentation into one of the key components of the digital transformation of the modern world. Its integration is actively reshaping the paradigm of functioning of social institutions, including healthcare, education, finance, public administration, and law. The legal sphere, in particular, has attracted significant attention from scholars, as it is undergoing a transition from traditional, normatively oriented approaches to models based on big data analytics, automation of legal processes, and algorithmic forecasting.

Recent studies indicate that machine learning algorithms are already capable of analyzing case law, identifying patterns in judicial decision-making, producing preliminary legal assessments, and even drafting